

Резюмета на публикациите

на гл. ас. д-р Алексей Кальонски

КНИГИ:

Юруците. С., Просвета, 2007, 470 с.

Книгата представлява преработен вариант на докторска дисертация, защитена през януари 2002 г. Посветена е на кръг от дискусии, но въпреки това недостатъчно разработени проблеми и аспекти на османското минало на Балканския полуостров. Сред тях са мястото на подвижните пастирски общности в имперската система и „общество от общества”, сезонните и преселническите им миграции, ролята им в икономиката и процесите на демографска, религиозна и културна промяна. Основен обект на изследване са юруците – тюркоезични номади, заселили се в региона основно през първите два века на османското владичество. Проследява се съдбата на тази традиционна общност, от която в наши дни са останали едва двадесетина села в Република Македония. В по-общ план тя принадлежи към отминал начин на живот, социален и културен феномен с дълготрайно, в определени периоди – значимо и противоречиво присъствие за околния „външен свят” (според парадигмата на Анатолий Хазанов за взаимоотношенията „номади-уседнали”). Досегашната историографска визия за юруците, особено в българската и турската османистични школи, като цяло продължава да бъде доста фрагментарна и подчинена на други, наложили се като основни теми. При това често се плаща данък на есенциалистки и статични рабирания за етнически произход и приемственост. Въпреки някои съществени приноси и възможните различни интерпретации на известните и новите извори, политическата конюнктура на т.нар. „възродителен процес” през 80-те години на XX в. предопредели тенденцията към „дискурсивно втвърдяване” (по формулировката на Джеймс Клифърд). Така юруците бяха преоткрити като значим елемент на османската колонизация и разпространението на исляма сред завареното население в контекста на отричаната или защитавана идентичност на турското малцинство в България. Съответно, основен мотив за това изследване е да се предприеме опит за по-комплексна и нюансирана историческа реконструкция, в съчетание с аргументирана и конструктивна критика.

Тук са проследени трансформациите на една първоначално номадска и племенна, тюркска и мюсюлманска общност в рамките на дългосрочен период (в смисъла, влаган от Фернан Бродел). Застъпени са различни модели и методи на историческата демография и антропологията, очертаващи предмодерната идентичност като променлив, динамичен феномен в конкретни регионални, социални и политически рамки – на Османската империя и околните „уседнали” общности, а също и на възникналите националните държави. Интегрирани са разнообразни по вид изворови среди и интердисциплинарни подходи. Взети са предвид редица изследвания на най-различни исторически и съвременни номадски групи и общества, включително на Балканите и в Мала Азия. По този начин, румелийските юруци се разглеждат от една страна в по-широк контекст, а от друга – чрез необходимите паралели и сравнения с малоазийските им събратя, власите от XV-XVII в., арумъните и каракачаните от XVIII-XX в. и някогашното мащабно подвижно скотовъдство на полуострова.

Изследването проследява конкретен исторически случай на „подчинени” и „регулирани” номади, впоследствие – маргинализирани номадски, полууседнали и уседнали групи. Същевременно, става дума за може би най-добре документираната от всички подобни общности, някога заселвали се в Югоизточна Европа. Съответно, основа са множество

публикувани и някои непубликувани османски извори (собствената документация на военизираната юрушка организация, подробни и съкратени данъчни описи, заповеди за мобилизация и др. сведения, кадийски протоколи и др.). Те са систематизирани, съпоставени и реинтерпретирани в съчетание с балканските, западноевропейските, руските и други документални и наративни източници, а също и със собствени теренни проучвания на автора. Основният стремеж е към по-голяма плътност, по-широк жанров и времеви обхват от досегашните изследвания. Освен вече споменатите, тук са разработени редица общи и частни проблеми: 1) целият период след средата-края на XVII в.; 2) собствените социални структури във взаимодействие с наложените имперски институции и регламентации; 3) уседналите и чак до началото на XX в. все още скитащи локални групи; 4) доловимите резултати от продължителните процеси на акултурация и маргинализация, на удържане или не, на променливата символна граница спрямо обкръжаващите по-големи култури и общества.

Текстът е структуриран на тематично-хронологичен принцип. Отделните глави са относително самостоятелни като избрани методи на анализ и степен на обобщение. Освен на имперско и регионално, различни теми, сюжети и случаи са разгледани и на локално ниво. Два от тях са изведени сравнително по-цялостно и подробно – в Родопите (като дял от глава IV) и по долината на Горна Струма (глава V).

Уводът представлява кратка постановка на проблема във връзка със състоянието на изворовата база и изследванията. Тук са обосновани избраният подход и хронологическите рамки.

Първа глава е посветена на дискусияния проблем за съотношението между социално-категориалния и културния профил на юруците на Балканите. През османската епоха двете значения на термина “юруци” се припокриват или разминават в съответствие с вида извори, мястото и периода. Това заключение е изведено чрез преглед на основните извори, исторически и етнологични изследвания както за Балканите, така и за Мала Азия. В редица случаи османските социално-категориални обозначения се приближават до етнокултурното значение на името, фигуриращо в най-различни изследвания, наративните източници, фолклора. Специално място е отделено на османските и други представи, стереотипи и клишета за културно различие. Прегледът на географските, политическите, социалните, културните и други аспекти на проблема от двете страни на Проливите обосновава извода, че юруците постепенно се обособяват като отделна общност от тюркоезични номадски и полуномадски, а впоследствие и уседнали локални групи. В тази глава са очертани основните символи на юрушката идентичност, а също вижданията на различни автори за произхода и историческото развитие на общността. Разгледани са накратко културните специфики на балканските юруци, на които отново е обърнато по-обстойно внимание в глава IV (при преобладаващо косвени и като цяло – оскъдни за Румелия собствено османски сведения за културната традиция, стопанството, сезонните миграции и пр.).

В крайна сметка е предложено обобщението, че един от най-важните, определящи фактори за обособяване на юрушката традиция на полуострова е самата османска военно-административна и социално-категориална система. Без да се спира обстойно на различните теории, терминология и разбирания за етничност и идентичност, гледната точка на автора следва най-вече парадигмата на Фредрик Барт за символната граница (съответно, нейното динамично преформулиране и удържане). В тази посока, юруците са представителен случай на „конструирана”, впоследствие консолидирана идентичност, но не в модерен национален, а в османския имперски контекст.

Във *втора глава* детайлно се анализира юрушкият компонент на османската колонизация на Балканите. Открити са, доколкото изворите позволяват, етапите и

географският обхват на разселване на тюркоезичните и други номади, социалните, стопанските и демографските измерения на този процес. Границите на балканския ареал на юруците се определят както от установяването и развитието на новия режим, от османските военни и стратегически интереси, така и от спонтанните заселвания и изселвания в търсене на пасища и места за земеделие. Последното е най-видимо на фона на районите на приемственост или масови преселения на заварените подвижни пастирски общности – късносредновековните власи, албанци и др. Колонизацията обаче е не само конфликт, заселване на напуснати селища и места, понякога – насилствено изместване на земеделци-немюсюлмани. Тя е и икономически процес на обживяване на непригодни за земеделие или обезлюдени места (част от зоната на заварените подвижни пастири) и основа за бъдещите взаимни влияния.

Проследено е формирането на отделните шест групировки на юрушкия корпус (санджаци), функционирането на самата военна организация като достатъчно обособена корпоративна структура, съответстваща на османските нужди от подобна спомагателна бойна и трудова сила, опираща се на една традиционна среда. В тази посока, на съответните места в текста е отправена критика към някои схващания за османската система като тотално регулирана, целенасочена и напълно ефективна. Така се допълват набелязаните в глава I характерни черти на доста гъвкавата, но противоречива и променлива „философия на управление на номадските поданици”.

Окончателното усядане и периодичните прекатегоризации от или във военизирания юрушки статут, са открити като основна среда на взаимна асимилация с околното мюсюлманско и немюсюлманско население. Собствената документация на юрушкия спомагателен корпус през XVI в. е подложена на анализ в контекста на формирането на голямата мюсюлманска общност в Румелия от различни етнически елементи. Тук на критика са подложени някои крайни и преднамерени тези, изказани от определени методологически позиции и в силно политизиран контекст. Така например, през втората половина на XVI в. в Добруджа, Североизточна и част от Югоизточна България делът на „новите мюсюлмани” се оказва относително по-висок сред членовете на една от шестте военизирани групировки – Коджаджъкската. Това обаче не може да бъде основание за обобщения за юруците като цяло и дори сравняването им с еничарите. Също така неправомерни са изведените като общовалидни изводи на основата на точно определен вид извори, отнасящи се за отделно взет район в твърде тясна хронологическа рамка. Една е моментната картина в предимно равнинните или компактно заселените с уседнали юруци райони и места, друга сред номадите. В Добруджа и Североизточна България местната среда е твърде различна от редица други райони, в които юруците са в плътното обкръжение на преобладаващо немюсюлманско население. Тук наистина може да се открие разноликият състав на онази част от местната мюсюлманска общност, която категориално принадлежи към корпуса, но има различни традиции. В оджаците (най-малките мобилизационни единици) освен предимно уседнали юруци, се откриват немалко татари, освободени военнопленници и местни ислямизирани люде, в съседство с депортирани къзълбаши, други татарски групи, роми и пр. От определено значение в този контекст са облекченията, свързани с военизирания статут, домашното робство с основен източник войната, което обаче е сравнително слабо застъпено сред номадите. Възможни фактори са разпространението на наемното пастирство, дори стопанската кооперация с местното немюсюлманско население, културният синкретизъм и др. По тези или други причини, определен дял от „нови мюсюлмани” има сред предимно уседналите военизирани юруци в Македония. Основният извод е, че в рамките на корпуса са възможни различни локални, индивидуални, социални и други случаи, обстоятелства или мотиви за преминаване към исляма. Това обаче съвсем не

означава, както се твърдеше по времето на т.нар. „възродителен процес“, че юруците са аморфна, напълно лишена от традиционна идентичност маса, просто елемент от функциониращия предимно чрез насилие османски имперски механизъм.

Сред номадските и полуномадските групи (джемаати, оби) в днешна Средна Западна, Северозападна България, Македония, Горна Тракия и Средногорието през последните три десетилетия на XVI в. се установяват значително по-малко новопомюсюлманчени лица. Реалният им дял вероятно е по-висок, но при всички случаи много по-малък от този сред уседналите юруци. Това се обяснява със самия им начин на живот, икономическия модел, запазените родови и възможно все още племенни структури, много по-стриктното придържане към свързаните с тях традиции.

По-нататък, в последния дял на II глава, е направена обща преценка на числеността на военизираните юруци в Румелия през втората половина – края на XVI в., един не по-малко дискутиран и смятан за ключов въпрос. Като цяло обаче, акцентът е поставен върху профила на тази общност като променлив и противоречив фактор в живота на полуострова, много позначим на локално, отколкото на имперско равнище. На много места в текста са приведени примери за разнообразен спектър от взаимоотношения с османските власти, собствения военнопрофесионален елит, околното уседнало население. Те варират от откритото неподчинение до доброволното, стимулирано и мотивирано участие във военната служба, от въоръжения грабеж и разбойничеството до стопанската кооперация (в равнопоставен или непълноправен вариант).

В *трета глава* е направен опит да се разкрият собствените социални структури на юруците на Балканите през XV-XVII в. под повърхността на официалната османска терминология. В този аспект отново се анализират самата военна организация, командният състав, военномобилизационните единици, задълженията и пр. За разлика от Анадола, в Румелия са елиминирани, постепенно ерозират и изчезват племенните структури, но империята оставя на юруците значително групово и общинно самоуправление. До късно време се запазват родово-териториални отношения в рамките на големи джемаати от постоянни селища и подвижни групи. На последните е отделено специално внимание също в глави II и V. Те съчетават кръвното родство със стопанската кооперация, като се оглавяват от наследствени или избрани предводители, подобно на сезонно мигриращите влашки и каракачански колективи. Юрушките старейшини са основен посредник между общността, корпуса и османските власти, а традиционната колективна солидарност до самия край на военната организация едновременно е едно от условията, и един от проблемите на нейното функциониране.

Четвърта глава е посветена на досега неизследвания късен период от миналото на балканските юруци – от края на XVII до първите две десетилетия на XX в. В началото е включен очерк за развитието на евляд-и фатихан – военната организация на юруците след нейното преустройство по време на войната със Свещената лига. Този сюжет е проследен относително цялостно до епохата на Танзимата. Той включва съответния анализ на статута, военните и другите задължения, участието във войните на империята, периодичните реорганизации и неизменните проблеми на мобилизацията и контрола.

Обобщени са множество сведения от различни източници, включително от първите проучвания от страна на европейски изследователи. Спомагателната военна служба и в по-късните времена остава едновременно реална и символична отличителна черта на балканските юруци. Въпреки отсъствието на племенни структури, през този период се съхраняват, развиват или видоизменят редица елементи на културната традиция, възприемани от самата общност и от “другите” като знаци на различието. Като начин на живот полуномадството се запазва сред част от юруците до първите две десетилетия на XX

в., а за уседналите им събрата остава основният, идващ от миналото символ на „юрюкчюлюка“ – принадлежността към своята общност.

Специално внимание е отделено на двата постоянни, определящи съдбата на юруците феномена – усядането и акултурацията, които постепенно съкращават предишния широк ареал на разселване. Въпреки силно застъпеното скотовъдство в различни форми, през XIX – началото на XX в. юруците вече са се оттеглили от редица предишни планински райони. Пасищата им постепенно се заемат от арумъните, каракачаните и други подвижни пастири, някога напълно или частично изместени от придошлите анадолски номади. Тази своеобразна “реколонизация” на едни и същи планински пасища и крайморски зимовища в началото на XX в. е проследена дотам, откъдето през XIV-XVI в. тръгват юруците – Западна Мала Азия. Постепенното развитие на процеса рязко е прекъснато от политическите сътресения през първите две десетилетия на XX в. Сезонно мигриращите полуномадски групи, които преди Балканските войни вече повсеместно съжителстват с власите и каракачаните в общата зона на зимовищата и летовищата, се изселват заедно с бежанците от юрушките села по Беломорието и в Македония към Анадола и Източна Тракия. Не след дълго нови радикални политически, икономически и социални промени водят до окончателния край на сезонните миграции на арумъните и каракачаните, а с това и на подвижното пастирство на Балканите.

През XVIII – началото на XX в. уседналите и все още скитащи юруци по места са компактни в Македония, Тесалия и по Беломорието, но вече са изолирани малки групи в Средна Западна България, Средногорието, Горнотракийската равнина и Странджа. В Родопите се запазват отделни номадски и полуномадски групи, чиито взаимоотношения с местното уседнало население се анализират в отделен дял на основата на различни източници, устната традиция, наблюденията на пътешественици и изследователи, краеведческите проучвания и теренни изследвания на автора. Този локален случай на продължително юрушко присъствие е разгледан в широк съпоставителен исторически и антропологичен план, като се откроява обликът на общността в по-късните времена.

В последния дял на тази глава е предложена обща типология на балканското подвижно пастирство на основата на различни антропологични студии, но с достатъчно примери от начина на живот на каракачаните, част от арумъните и юруците.

Пета глава представлява изследване на друг локален случай – в част от днешна Югозападна България. Тук логично са продължени и допълнени основните сюжети и проблеми, отново в разширена хронологическа, но в ограничена пространствена рамка. Следват се същите подходи и се анализират сведенията от разнообразни като вид и време документални и наративни извори. Те са допълнени с топонимията, публикувани и непубликувани краеведчески изследвания, собствени анкети с местни българи, арумъни и каракачани. По долината на Горна Струма се проследяват конкретни, не много трайни последици на иначе сравнително масов локален вариант на тюркска колонизация на общия балкански фон. В дългосрочен исторически план обаче, този процес почти не променя предимно немюсюлманския характер на района, въпреки значителната концентрация на мюсюлманско население през първите десетилетия – втората половина на XVI в. При това то е съсредоточено не само в градските центрове, но и в селската околност. Чрез анализ на османски извори се установява, че уседналите и скитащите юруци са значителен компонент на местната мюсюлманска общност през този период. С времето те се изселват другаде, оставяйки редица запустели свои села или махали в предишните смесени селища. Присъствието им постепенно е сведено до изолирани и сезонно пребиваващи по околните планини групи, миграционно свързани със зимните пасища по Беломорието. Сред кръга от възможни причини тук е посочено и възобновяването на скитанията между по-отдалечени места дори при наличието на постоянни селища, поради климатични или други промени. По

този начин е изведен случай на нетрайна колонизация, чието осмисляне се търси отвъд чисто количествените демографски измерения.

Поради структурата и организацията на монографията, тя не съдържа общо заключение. Съответните изводи и обобщения са направени в отделните глави, както и в обособените им дялове.

“Възродителният процес”. Мюсюлманските общности и комунистическият режим: политики, реакции и последици. С., СІЕЛА, 2008, 211 с. (съавтор Михаил Груев).

Книгата представлява анализ, от една страна, на политиката към двете най-значими мюсюлмански общности в България – турците и помаците (българите мюсюлмани), а от друга – на нейното отражение върху двете групови идентичности. Разделена е на две части, като авторството на първата от тях е дело на Михаил Груев, а на втората – на Алексей Кальонски. Те са обединени в обща теоретична историко-антропологична рамка, а всеки един от авторите има свои намеси в цялостния текст. В първата част обект на изследване е политиката на режима към помашкото население, а турците се засягат дотолкова, доколкото става дума за общи мерки срещу мюсюлманската религия и срещу изявите на свързаната с нея традиция. Втората част е посветена изключително на турското население, но отново е направен опит да бъдат проследени и някои специфики в политиката към българите мюсюлмани в годините, когато акцентът се поставя преди всичко върху турското малцинство.

Основната изследователска цел е не само събитийната реконструкция, а и проследяването на многопосочното и нееднозначно въздействие на държавната политика върху двете общности, предизвиканите ответни реакции и дълготрайните последици. Съответно, използвани са множество публикувани и непубликувани документи, с акцент върху недостатъчно включени в научно обръщение регионални архиви предимно от Южна България (Благоевград, Пазарджик, Пловдив, Смолян и Кърджали), наскоро обнародвани източници, а също и непубликувани със значимост и представителност на общонационално равнище. Към тях са добавени редица журналистически разследвания, статии от вестници, събирани от авторите документи и материали, други данни и сведения. Стремежът е да се погледнат събитията както през призмата на властта и официалната пропагандна реторика, така и “отдолу”, да се даде думата и на пряко засегнатите и на странично наблюдавалите с техните собствени гласове. Тази съпоставка значително обогатява профила на историческото време, поради което в текста са интегрирани като пълноценен извор материали от няколко теренни проучвания на авторите заедно с някои публикувани устни разкази. В края е приложена и сравнително подробна библиография. В нея са включени като знакови и използваните заглавия от т. нар. “възродителна литература”, стремяща се към “историческа” обосновка, мемоарни и съвременни научни публикации, осветляващи различни аспекти на този проблем.

Втората част обхваща времето предимно от средата на 70-те години нататък, когато вниманието на режима се премества върху периферни части на турската общност в България, до края на 80-те години, когато след падането на Тодор Живков от власт настъпва и краха на т. нар. “възродителен процес”. В началото е направен преглед на еволюцията в отношението на властта към турското население в страната през началните две десетилетия на неговото съществуване. Този процес е разгледан в контекста на големия проблем за социалистическата версия на модернизация и интеграция, впоследствие – на взаимоотношенията “комунизъм-национализъм” в техния български вариант. Проследено е прехвърлянето на мерките по отношение на помаците и върху турците от средата на 70-те

години. Това се отнася както по отношение на формалните белези на принадлежност към мюсюлманската религия, така и на новото поставяне на проблема с имената. Първоначално става дума за селища, чиито традиционен брачен модел включва съседни помашки общности. В този случай възприетият за меродавен “принцип на кръвта”, симптоматичен за една все по-задълбочаваща се националистична пропагандна реторика и курс към всеобхватна асимилационна политика, се приема за достатъчно основание за смяна на имената на отделни семейства и на цели селища. В началото на 80-те години този пълзящ “възродителен процес” обхваща и смесените бракове, за да достигне до цялата турска общност в България.

Самата кампания по смяната на имената от 1984-1985 г. е разгледана в самостоятелна глава. Поради наличието на обширна пропагандна, квазинаучна, а през последния четвърт век и сериозна научна литература по този проблем, тук е възприет подход, който стъпва върху известната фактология и хронология, като я допълва на основата на публикувани и непубликувани източници, но се опитва да проникне и отвъд нея. Анализират се мотивите, действията, колебанията на основните действащи лица и определящите вътрешни и международни фактори.

Третата глава от тази част е посветена на т. нар. “Майски събития” от 1989 г. и на последвалия крах на политиката на “възродителния процес”. Тази финална фаза е разгледана в контекста на цялостната “склероза” на системата и на комплексните проявления на нейния разпад.

Изследването продължава резултатите на редица от авторитетните си предшественици, но предлага нови акценти и интерпретации. По този начин е очертана цялостна историко-антропологична рамка на твърде противоречив кръг от събития и процеси, оставили трайния си отпечатък върху съвременното българско общество.

***Communities, Identities and Migrations in Southeast Europe. Collected Articles.* Сдружение „Анамнезис”, С., 2014, 160 с. – <http://anamnesis.info/node/131>**

Книгата е съставена от статии, написани за академични списания и сборници между 1993 и 2011 г. на английски, български и гръцки език. Изданието е в електронен формат на английски език. Състои се от 6 текста, подредени според годините на тяхното отпечатване или написване (3 от тях са публикувани на английски език, 1 е непубликувана, 1 е в превод от гръцки и 1 в превод от български език) Тук са подбрани предимно представителни случаи, вписващи се в теоретичните и изследователските парадигми на колективната идентичност и миграциите в определен исторически, социален и регионален контекст. Те отразяват различни подходи към взаимно свързани процеси и явления: номадството и подвижното пастирство, етничността в предмодерни и национални рамки, държавните политики спрямо малцинствата и бежанците. Текстовете са обединени и от стремежа за съчетаване на различни исторически източници с теренните изследвания на автора. Всеки текст е снабден с актуализирана библиография по две основни причини: да бъдат ориентирани читателите в развитието на съответното тематично поле и съпътстващите го научни дискусии, а също с учебна цел. Подборът е свързан с няколко интердисциплинарни курса, преподавани на студенти по история и културология в Софийския Университет „Св. Климент Охридски”. Първата статия, *The Pomak dilemma*, проблематизира динамиката на идентичността/идентичностите сред общността на помаците (българите мюсюлмани). Открити са основните етапи и исторически контекстове, както и различните, външни и вътрешни за общността фактори. Опира се на широк кръг от публикации и на две теренни проучвания на автора. Следва статията *Ethnicity and migration. The Bulgarian case, 1830-1915.*, посветена на

миграционните движения на българите на широк съпоставителен фон с други балкански общности, в контекста на донационалната идентичност, нацията, етническите и религиозните малцинствени групи. Като логично продължение е включена студията *Refugees in Bulgaria between the two World Wars: problems of integration*, написана в съавторство с Валери Колев и публикувана на гръцки език в сборник за бежанците на Балканите. Тук са привлечени голямо количество архивни и други материали, изследвания, мемоари и пр. Освен проследяването на бежанския въпрос на общобалкански фон, основен акцент е поставен върху мерките за интеграция на бежанците в България в междувоенния период, както и върху проблемите и резултатите на дългосрочната държавна политика. Обобщени са политическите, социалните, културните и други аспекти на процеса на постепенно вписване на многобройните имигрантски общности в българското общество между двете световни войни. Следващият текст, *Transhumance and nomadism in the Mediterranean: the case of Southeastern Europe, 15th -20th c.*, е съкратена версия на глава от неиздаден колективен сборник, посветен на миналото и културата на Средиземноморския регион. Представя сезонните миграции на подвижните пастири (трансхумантни скотовъди и номади), стопанските и социалните им аспекти, процесите на промяна и постепенно заглъхване на този тип движения. Основният акцент е върху типологията на това балканско явление в още по-широк регионален контекст и в рамките на дългосрочен период. Тази статия е включена като по-обща историко-антропологична рамка на следващото изследване, *How to be Karakachan in Bulgaria?*, посветено на динамиката и формулирането на идентичността/идентичностите на каракачаните както „отвън”, така и „отвътре”. Тук са представени и съпоставени двата основни периода (ситуации) от историческия път на общността – на една относително изолирана номадска традиция и на бързо променяща се малцинствена група в България и Гърция. Различни историографски и антропологични визии, аргументации и стилизации на етничност, произход и принадлежност, са представени и анализирани в контекста на теоретичните подходи и дискусии. Тук са използвани и обобщени резултатите от няколко теренни изследвания, проведени през 1988, 1995-1996 и 2001-2002 г. Статията *Official history and local interpretations* коментира резултати от представително теренно изследване, посветено на зоните на историческата памет. Основният принос на автора към колективния сборник е анализът на явни или дискретни индикатори за различни напрежения или комплементарност в общонационалния контекст, изяви на идентичност и ситуативни роли сред етническите и религиозните групи в България.

СТАТИИ И СТУДИИ

Македонски въпроси – I, II, III. – 1000 дни, 5-7, 1991 (50 с., съавтор Валери Колев).

Текстът, разделен на три части, представлява един от първите опити за преосмисляне на различните исторически наследства и кръг от проблеми, очертаващи поредната фаза на т.нар. Македонски въпрос непосредствено след промените от 1989 г. Авторите се опитват да набележат в публичното пространство потенциалните линии на разминаване и възможностите за диалог с възникващата по това време независима Република Македония.

Поглед върху етнорелигиозното съжителство в южната част на Средните Родопи – Във: *Аспекти на етнокултурната ситуация в България*, С., ЦИД и Фондация „Фр. Науман”, 1992, с. 47-56.

Публикация на доклад от научна конференция, една от първите след 1989 г., посветена на етническите и религиозните групи в България. Обобщава резултатите от теренно изследване в няколко селища от региона. Отразява моментна картина на излизане от анонимност на религиозните и етническите идентичности в променящ се социален и политически контекст.

Историко-географски и социално-политически аспекти на балканския номадизъм през османския период – Във: *Алтернативата в историята*, С., 1993, с. 152-156.

Статия, която обобщава основните историко-антропологични аспекти на този феномен в рамките на дългосрочен период. В контекста на различни проучвания и подходи към този момент, са набелязани перспективите за цялостно интердисциплинарно изследване.

Юруците и етническото самоопределение на турското население в Девинско (Борино и Гьоврен). – Във: *Етническата картина в България (Проучвания 1992)*, С., Клуб 90, 1993, с. 97-104 [публикувана на английски език: *The Yürüks and the ethnic self-determination of the Turkish population in the region of Devin (the villages of Borino and Giovren) – In: Ilchev, I. (ed.), The Ethnic Situation in Bulgaria (Researches in 1992)*. Sofia, Club 90 Publishers, 1993, pp. 86-93.].

Текстът представя сведенията за последните тюркоезични полуномадски групи в района. Паралелно се проследява постепенната идентичностна трансформация на местната турска общност, която до към 30-те години на XX в. продължава да се идентифицира с юруците, а в наши дни избирателно (пре)осмисля една отдавна изчезнала традиция като ориентир на колективната идентичност. Специално внимание е отделено на някои дискуссионни или политизирани проблеми, тези и тяхната аргументация.

Юруците в Югозападна България (Дупнишко и Благоевградско) от 70-те години на XVI до края на XIX в. – *Етнология*, 1997, No 3, с. 49-121 [включена като глава V в книгата *Юруците*].

Вж. *КНИГИ*, 1.

Three history textbooks from Republic of Macedonia. – In: *The image of the Other. Analysis of the High-school Textbooks in History from the Balkan Countries*. Sofia: Balkan Colleges Foundation, 1998, pp. 29-48.

Анализ на актуално към този момент учебно съдържание с основна цел открояването на примери за (пре)формулирането на македонската национална идентичност след разпадането на Югославия.

Каракачански етюд. – Във: *Нова публичност. Българските дебати 1998*. Съст. И. Еленков, С., Фондация „Отворено общество”, 1999, с. 117 - 128 [Препечатана от: сп. *Демократически преглед*, кн. 37 (есен), 1998, с. 243 – 255; публикувана със съкращения на английски език в албум с архивни и съвременни снимки, придружаващ едноименния

документален филм: *The Karakachans*. – In: *Where the Souls Rest*, С., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2004, с. 9-37.].

Историко-антропологичен очерк, проследяващ основните етапи от миналото на каракачаните на Балканския полуостров, от първите косвени сведения за тази общност до нейното постепенно усядане или принудително въдворяване в различните страни от региона. Открити са основните черти на единствената местна изцяло номадска традиция в ново и най-ново време, както и процесите на промяна и вписване в различни социални и национални контекстове, основно в България и Гърция.

Каракачаните. – Ек, 1999, № 6, с. 37-39.

Кратък текст, адресиран към най-широка читателска публика, придружен от снимки от теренните проучвания на автора.

Каракачаните в България – изчезваща традиция и нови идентичности. – Във: *Аспекти на етнокултурната ситуация в България. Осем години по-късно*, С., АКСЕС, Изд. “Отворено общество”, 2000, с. 84-91.

Анализ на динамиката на груповата идентичност/идентичности на каракачаните в България, опиращ се предимно на теренни изследвания на автора. Акцентът е върху вписването на тази група в съвременното българско общество след претърпените от нея радикални промени няколко десетилетия по-рано, върху процесите на акултурация, асимилация и преоткриване на собствените традиции.

Multiethnic Empires, National Rivalry and Religion in Bulgarian History Textbooks (co-author Valery Kolev). – In: Koulouri, Chr. (ed.), *Clio in the Balkans. The Politics of History Education*, Thessaloniki: Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, 2002, pp. 118-132.

Анализ на определени теми от актуално учебно съдържание, предназначен за една от работните дискусии на History Education Committee (HEC) в рамките на Joint History Project (JHP), в процеса на изработване на общорегионално учебно помагало по история [*Teaching Modern Southeast European History, Alternative Educational Materials*, I-IV, ed. Chr. Koulouri et al., Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, Thessaloniki, 2005 / *Преподаване на съвременната история на Югоизточна Европа. Алтернативни учебни материали*, I-IV, София, 2012 (електронно издание на български език) – www.cdrsee.org]. Разглежда застъпването и профила на Византия и Османската империя, национализмите и тяхното съперничество, а също религията в българските учебници по история след 1989 г.

Ottoman Macedonia in Bulgarian history textbooks for Secondary Grade – *Ibid.*, pp. 276-280.

Публикация на работен доклад в същия сборник. Отразява представянето на региона в националния образователен контекст.

The Ethnic and Religious Climate in Bulgaria after 1989. – *Ibid.*, pp. 320-329.

Публикация на работен доклад в същия сборник. Представя актуалните промени и проблеми в сферата на етническите и религиозните взаимоотношения в страната след 1989 г.

Minorities Between Past and Present / The Many Faces of God. – In: Pancheva, A., M. Panova (eds.), *Our Bulgaria*, Sofia: European Initiatives Foundation, 2002, pp. 57-89. [Публикувана с допълнения на български език: Етническите и религиозните групи в България. – Във: *Трябва ли да се страхуваме от нашите съседи? Учебно помагало*, С., Център за образователни инициативи, 2004, с. 28-59].

Популярен очерк, предназначен за англоезична публика, представящ културното и религиозното разнообразие в България в сборник с различни други теми от миналото и съвременното на страната.

The Reflection of Balkan History in Bulgarian Textbooks. – In: Koulouri, Chr. (ed.), *Teaching the History of Southeastern Europe*, Thessaloniki: Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, 2002, pp. 55-59.

Публикация на работен доклад в рамките на Joint History Project (JHP). Представя застъпването на регионалния контекст и съседните страни в българските учебници по история.

Каракачаните. – *Анамнеза*, год. I, 2006, бр. 2, с. 80-89, <http://www.anamnesis.info/broi2/Kalionski.php>

Кратка статия, придружена от снимки от теренни проучвания на автора, предназначена предимно за студенти в рамките на общообразователните цели на електронното списание.

Старото и новото номадство на каракачаните. – Във: *Пътувания, пътешествия, миграции – историите на модерния номад* (Пет национален исторически конкурс), С., Фондация „Ценности”, 2007, с. 44-46.

Популярна статия, съответстваща на образователните цели на конкурс за ученици от средните училища.

Образът на „Другия”: етнокултурни стереотипи. – Във: *Мрежа за интеркултурен диалог и образование: Турция-България. Наръчник за преподаватели*, София, „Формат вижън” и Сдружение „Движение Предтечи”, 2009, с. 104-112 [Образът на „Другия”: етнокултурни стереотипи. – Във: *Мрежа за интеркултурен диалог и образование: Турция-България. Наръчник за студенти*, ред. Е. Атасой, Бурса, Университет „Улудаг”, 2009, с. 279-289; *Bir İnsan Olarak “Öteki”: Etnokültürel Stereotipler – In: Atasoy, E. (ed.), Kültürelarası Diyalog ve Eğitim Ağı: Türkiye-Bulgaristan. Öğrenci Kitabı*. Bursa: Uludağ

Üniversitesi, 2009, pp. . 277-287 (на турски език)].

Обобщение както на теоретичните, така и на конкретни социални и културни измерения на тази тема за целите на интердисциплинарно учебно помагало в два варианта – за преподаватели и за студенти. Основните примери са от историята и съвременното на България.

Етнически и религиозни мнозинства и малцинства. – Във: Мрежа за интеркултурен диалог и образование: Турция-България. Наръчник за преподаватели, София, „Формат вижън” и Сдружение „Движение Предтечи”, 2009, с. 113-122 [Етнически и религиозни мнозинства и малцинства. – Във: Мрежа за интеркултурен диалог и образование: Турция-България. Наръчник за студенти, ред. Е. Атасой, Бурса, Университет „Улудаг”, 2009, с. 333-345; Etnik ve Dinsel Çoğunluklar ve Azınlıklar. – In: Atasoy, E. (ed.), *Kültürelarası Diyalog ve Eğitim Ağı: Türkiye-Bulgaristan. Öğrenci Kitabı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2009, pp. 37-48 (на турски език)].

Разработка на темата със сходна структура и цели, очертаваща теоретичните дебати, терминология и подходи в тази сфера. Основните примери са от историята и съвременното състояние на етническата и религиозната картина в България.

Расизъм и дискриминация в постмодерния свят. – Във: Обучение на учители за формиране на знания, умения и компетентности в интеркултурна среда. Наръчник за обучители. С., МОМН / НИОКСО, 2013, 166-176.

Обобщение на историята, идеологията, практиката и съвременните превъплъщения на двата взаимно свързани феномена, с цел обучение на университетски преподаватели за работа с учителска аудитория по този образователен проект.

УЧЕБНИЦИ И УЧЕБНИ ПОМАГАЛА:

Трябва ли да се страхуваме от нашите съседи? Учебно помагало, С., Център за образователни инициативи, 2004 (съавтори Ц. Цветански, М. Груев, Е. Михайлова).

Учебно помагало за учители, включващо различни текстове за етнически и религиозни групи в България, както и методически разработки.

История и цивилизация. Учебник за V клас, С., Булвест 2000, 2006 (съавтори Ц. Цветански, В. Арнаудов, Е. Михайлова).

Авторство на уроците, посветени на османския период, карти, част от илюстрациите (снимки).

Мрежа за интеркултурен диалог и образование: Турция-България. Наръчник за преподаватели. София, Формат вижън и Сдружение „Движение Предтечи”, 2009 (теми: образът на „другия” – етнокултурни стереотипи; етнически и религиозни мнозинства и

малцинства, в съавторство).

Интердисциплинарно учебно помагало за преподаватели, вж. *СТАТИИ И СТУДИИ*

Мрежа за интеркултурен диалог и образование: Турция-България. Наръчник за студенти. Ред. Е. Атасой, Бурса, Университет „Улудаг“, 2009 (в съавторство).

Учебно помагало за студенти, със сходна тематика, но с различни методологически акценти, вж. *СТАТИИ И СТУДИИ*

Atasoy, E. (Ed.), *Kültürelarası Diyalog ve Eğitim Ağı: Türkiye-Bulgaristan. Öğrenci Kitabı.* Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2009 (в съавторство).

Същото учебно помагало за студенти, но на турски език, вж. *СТАТИИ И СТУДИИ*

Обучение на учители за формиране на знания, умения и компетентности за работа в интеркултурна среда. Наръчник за обучители. С., МОМН / НИОКСО, 2013 (теми: образът на „другия“ – етнокултурни стереотипи; етнически и религиозни мнозинства и малцинства, расизъм и дискриминация, в съавторство).

Наръчник за университетски преподаватели, вж. *СТАТИИ И СТУДИИ*

Обучение на учители за формиране на знания, умения и компетентности за работа в интеркултурна среда. Наръчник за учители. С., МОМН / НИОКСО, 2013 (в съавторство).

Вариант за учители на същия наръчник.